

Hmiliar O. Motional thinking in a problem salvation process. In feeling and intuition structure of person's symbols the key role has been given to a motion. A motion is being given to the world the particular expression, brings into significant matter of the sound speech the new shade, made it the visually form of efficient thinking.

On the pages of this article the author showed which function carries out a motion in the heuristic salvation process – "Broken bridges", "Observers on the squares", "Euler's task".

Determinate that the motional thinking assisting to decode the hidden task's meaning pushes a person to solve it. Using in the psychological experiment 218 under studied people and recording the experiment results. The article's author visually could show the logical thinking and interaction of the expressed in the internal dialog of the different task's meaning. By using the motion the under studied person covered for him/herself a hidden task's meaning which gave him/herself the right response.

By this, the motion as means of expression of the task's meaning has been addressed to him/herself as the entity, coming out as reflexive means which consolidates sense on the transition stage from irrational to rational form.

Thinking be motion is a depth means of sense of understanding. Under standing as though consolidates sense on the stage of transformation from the emotional form info speech. The motion thinking is a visually means of organizing our feelings, imaginations about him/herself and surrounding world and the means of identifying himself by the world.

Key words: *gesture, gesture reasoning, character.*

Отримано: 25.07.2014 р.

УДК 316.454.54:37.011.3 – 051

Хоменко Є.Г.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СИСТЕМІ СТОСУНКІВ "КЛАСНИЙ КЕРІВНИК – УЧНІВСЬКИЙ КОЛЕКТИВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ"

Хоменко Є.Г. Психологічні особливості педагогічної взаємодії у системі стосунків "класний керівник – учнівський колектив середньої школи". У статті описано психологічні особливості педагогічної взаємодії, проаналізовано різні підходи до взаємодії учителя з учнями. Висвітлено основні типи взаємодії у навчальному процесі. На основі теоретичного аналізу психологічної літератури описано психологічні особливості учнів середньої школи. Окреслено особливості взаємодії між класним керівником і учнівським колективом середньої школи в рамках системного підходу.

Ключові слова: *взаємодія, педагогічна взаємодія, система, учні середньої школи, учнівський колектив.*

Хоменко Е.Г. Психологические особенности педагогического взаимодействия в системе отношений "классный руководитель-ученический коллектив средней школы". В статье описаны психологические особенности педагогического взаимодействия, проанализированы разные подходы к взаимодействию учителя с учениками. Рассмотрены также основные типы взаимодействия в учебном процессе. На основе теоретического анализа психологической литературы описаны психологические особенности учеников средней школы. Очерчены особенности взаимодействия между классным руководителем и ученическим коллективом средней школы в рамках системного подхода.

Ключевые слова: взаимодействие, педагогическое взаимодействие, система, ученики средней школы, ученический коллектив.

Постановка проблеми. Зважаючи на постійні зміни в освітньому просторі сучасного суспільства, відбувається глибока перебудова всіх сторін життєдіяльності навчально-виховних закладів. Освітня система змінюється, а отже, і модифікуються форми педагогічної взаємодії між учителем і учнями. Так, головними засадами реформи є гуманізація та демократизація освіти, за умови гуманізації стилю людських стосунків у головній ланці педагогічного процесу – системі "вчитель-учень". А отже, і зростають вимоги до учителя як до професіонала, а особливо до класного керівника. На сьогоднішній день учитель як представник суспільства, окрім передачі знань умінь і навичок в навчальному процесі, має забезпечувати максимально комфортні психологічні умови для своїх учнів. У процесі педагогічної діяльності класний керівник розв'язує багато завдань, одним із яких є завдання комунікативного характеру, адже процес навчання і виховання відбувається в умовах спілкування педагога і учнів. У минулому, в умовах тоталітаризму, між вчителем та учнями домінували авторитарні, односторонні стосунки, що створило бюрократичну атмосферу в закладах освіти. Важливою характеристикою педагогічної взаємодії є співвідношення в ній діалогічних і імперативних тенденцій. Зважаючи на це, найважливішим завданням реформи освіти на сьогодні є перебудова взаємодії між педагогом і учнями.

Особливо гостро стоїть питання взаємодії класного керівника з учнями середньої школи, адже цей етап навчання у школі збігається з найсуперечнішим етапом життя людини – підлітковим віком, який має багато протиріч і особливостей, які безпосередньо впливають на навчальну діяльність учнівського колективу.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Проблема педагогічної взаємодії останнім часом все більш цікавить дослідників. Зважаючи, що проблема педагогічної взаємодії перш за все виходить з аналізу

педагогічного спілкування, слід наголосити, що розробленість проблеми педагогічного спілкування як комунікативного засобу поєднання діяльності учителя і учнів у вітчизняній психологічній науці і дала початок розробки терміна педагогічна взаємодія (Я.Л. Коломінський). Серед класиків вітчизняної психологічної науки, що цікавилися проблемою взаємодії учителя з учнями, слід згадати Б.Ф. Ломова, О.О. Леонтьєва, О.В. Паригіна, В.А. Кан-Каліка тощо.

Серед сучасних дослідників, що займаються розробкою ідей педагогічної взаємодії, необхідно згадати Л.К. Велитченка, що досліджує психологічні основи педагогічної взаємодії, М.В. Камінську, що займається проблемою сумісної діяльності учителя і учнів в теорії учбової діяльності в практиці розвиваючого навчання, З.Я. Ковальчук, що займалася розглядом міжособистісної взаємодії учителя із старшокласниками, І. Вачкова, що розглядає типологію стосунків "учитель-учень" через поняття полісуб'єктності.

Зважаючи, що останніми роками широко використовується методологія системного підходу у всіх галузях науки, доцільним буде розглянути питання взаємодії в рамках цього підходу. В цілому, можна розглядати навчально-виховний процес як систему педагогічної взаємодії, який здійснюється на "суб'єкт-суб'єктному" рівні.

Якщо розглядати педагогічну взаємодію у системі стосунків "класний керівник-учнівський колектив", цікавим буде показати і складові цієї системи – а саме психологічні особливості "класного керівника" і "учнівського колективу" як двох цілісних одиниць системи, які складають спільну ланку в навчально-виховному процесі.

Мета статті. Спираючись на теоретичні і практичні розробки вітчизняних і зарубіжних психологів в рамках педагогічної взаємодії і психології підліткового віку, проаналізувати особливості взаємодії в системі стосунків "класний керівник – учнівський колектив середньої школи".

Виклад основного матеріалу. У психологічній науці поняття взаємодія розглядається різнопланово. З погляду філософії ця категорія являє собою одну із загальних форм взаємозв'язку між явищами. Її суть полягає у зворотному впливі одного предмета чи явища на інше. Отож, взаємодія відтворює процеси впливу об'єктів один на одного, їх взаємну зумовленість і породження одним об'єктом іншого.

Як зазначає Л.К. Велитченко, історично ідея педагогічної взаємодії сходить до праць М.І. Новікова, П.Д. Юркевича, П.Ф. Каптерева (сократичний, еро тематичний, евристичний спосіб навчання), К.Д. Ушинського (роль власної активності учня), Ф.І. Янковича де Мієрево, Х.А. Чеботарьова, М.Ф. Бунакова (якості особистості вчителя), М.І.

Пирогова (взаємодія вчителя і учнів). Змістовно ж ця ідея полягає у поєднанні діяльності вчителя та учнів [2, с. 3].

Розглядаючи термін "взаємодія", необхідним є звернення до поглядів Б.Ф. Ломова, О.М. Леонтьєва, які розглядають її як необхідну складову спілкування, наголошуючи на переважаючій значущості цього компонента. Причому взаємодія розглядається як обмін ідеями, інтересами, формування установок, засвоєння соціально-історичного досвіду. О.М. Леонтьєв підкреслює, що центральним моментом визначення спілкування є не "передача інформації", а взаємодія з іншими людьми як внутрішній механізм життя колективу. На думку Г.М. Андрєєвої, інтеракція – це аспект спілкування, який виявляється в організації людини взаємних дій, спрямованих на реалізацію сумісної діяльності та досягнення спільної мети. Отже, взаємодія (інтеракція) є опосередкованою спілкуванню, адже завдяки йому люди можуть вступати у взаємодію [11, с. 5].

Інтерес до проблеми спілкування у вітчизняній соціальній психології (В.М. Соковнін, Б.Д. Паригін, Б.Ф. Поршнєв) сприяв її перенесенню в сферу педагогічної праці і виникненню терміна "педагогічне спілкування" (О.О. Леонтьєв) та його інтенсивній розробці (Г.В. Дьяконов, Л.В. Змієвська, В.А. Кан-Калік, Г.О. Ковальов, Є.Л. Малиновський, Н.І. Шеліхова) як комунікативного засобу поєднання діяльності вчителя та учнів [2, с. 4].

В.А. Кан-Калік вважає, що спілкування у педагогічній роботі виступає, по-перше, як засіб вирішення учбових задач, по-друге, як соціально-психологічне забезпечення виховного процесу, по-третє, як спосіб організації взаємостосунків вихователя і дітей, які забезпечують успішність навчання і виховання [4].

В.А. Семиченко визначає педагогічне спілкування як цілісну систему соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, в яку входить: обмін інформацією, виховні впливи і організація взаємовідносин за допомогою комунікативних засобів [12].

Конструктивний перенос ідеї педагогічного спілкування в соціально-психологічну парадигму міжособистісних стосунків вчителя і учнів із застосуванням положення В.М. М'ясищева про спілкування як єдність "ставлення" та "вираження" отримав логічне продовження у терміні "педагогічна взаємодія" (Я.Л. Коломінський) [6].

Розглядаючи педагогічну взаємодію, О.В. Киричук виділяє її складові – передача теоретичних, практичних знань, духовних цінностей, – виховання у широкому розумінні, та психологічний контакт, взаєморозуміння педагога і вихованця – спілкування як форма вияву виховання. з огляду, що педагогічна взаємодія здійснюється у контексті

"сумісної праці", автор визначає особливості та структуру "сумісної праці" як спільної діяльності за допомогою виокремлення у змісті поняття "діяльність" ознак, які власне і характеризують суб'єкта, як носія діяльності [5].

Цікавий підхід до діалогічності взаємодії розробляється у працях В.А. Семиченко. Педагогічна система розглядається як динамічна суб'єкт-об'єктна система, в якій ролі суб'єкта і об'єкта виконує і педагог, і учні. Залежно від співвідношення їх суб'єктності вирізняються три випадки: учень – об'єкт, вчитель – суб'єкт; вчитель – об'єкт, учень – суб'єкт, який бере ініціативу у свої руки; збалансований розподіл суб'єкт об'єктних позицій між вчителем і учнем [12].

Важливою характеристикою педагогічної взаємодії є співвідношення в ній діалогічних і імперативних тенденцій. Адже про хорошого педагога не завжди можна сказати, що він постійно суворий або м'який, активний або пасивний. Зазвичай він буває і тим, і іншим, залежно від обставин. Тож вчитель-професіонал має обирати адекватні до ситуації способи впливу на учнів, будувати систему взаємин з ними.

Діалогічність та імперативність у взаєминах зі школярами можуть поєднуватись у діяльності конкретного педагога в залежності від мети взаємодії (наприклад, імперативність, якщо треба дисциплінувати і організувати учнівський колектив; діалогічність – у навчальному діалозі, психологічній підтримці тощо) [3].

Як зазначає Л.К. Велитченко, психологічну основу педагогічної взаємодії утворюють: усвідомлення досвіду, відтворення та засвоєння змістовних і функціональних ознак інтерактивних ситуацій навчання та виховання; інтегративне поєднання способів суб'єкт-суб'єктних та суб'єкт-об'єктних дій вчителя і учня у подіях спілкування, навчання, виховання; установка учителя і учнів як узагальнене відображення їхнього інтерактивного досвіду. Відповідно до його дослідження, реальністю педагогічної взаємодії є особистісні (S – S) та діяльнісні (S – O) зв'язки учителя і учня, які за умов узгодженості діють як поєднаний суб'єкт стосовно спільного об'єкта. Ці взаємозв'язки відбиваються у свідомості вчителя і учня як факти взаємовідображення, особистісних та діяльнісних стосунків, що збагачують досвід та удосконалюють регуляцію [2].

Використовуючи методологію системного підходу, яка широко розповсюджена в усіх галузях науки, доцільно буде розглянути педагогічну взаємодію як взаємодію двох систем – "класного керівника" і "учнівського колективу середньої школи". Учнівський колектив є цілісним соціальним утворенням, з чітко визначеними взаємозв'язками між його елементами, а отже є системою. Особистість класного керівника – та-

кож є гетеростатичною системою в тому розумінні, що вона постійно "живиться" інформацією до моменту досягнення поставленої мети, яка відбиває стан вищого рівня системи порівняно з вихідним [10, с. 89].

Класний керівник є безпосереднім і основним організатором навчально-виховної роботи в школі, офіційна посада, що призначається директором школи для здійснення виховної роботи в класі. На сучасному етапі, зазвичай, класний керівник виконує дві функції, окрім безпосередньо виховної, він одночасно виконує функції учителя-предметника. Окрім цього, класним керівником виконуються організаторська (робота за всіма педагогічними аспектами життєдіяльності класу і школи, формування особистості і колективу учнів); координуюча (встановлення позитивної взаємодії між усіма учасниками виховного процесу – педагогами, учнями, батьками); управлінська (контроль за динамікою розвитку особистості і колективу на основі ведення особистих справ і інших документів) робота. Отже, можемо вважати "класного керівника" як повноцінну систему навчально-виховного процесу.

Розглядаючи взаємодію учителя з учнями певного класу треба усвідомлювати, що їх взаємодія є взаємодією двох систем, яка одночасно включає в себе інші підсистеми (мікрогрупи, діади), а також є частиною більших систем – школа, освітня система в цілому.

На думку Я.Л. Коломінського, клас чи інше більш менш постійне об'єднання людей завжди є цілісним, а отже, є певною системою – учнівським колективом.

За визначенням А. Петровського, колектив – це "живі" і дуже різні люди, що пов'язані між собою складною системою міжособистісних стосунків, які прагнуть до однієї мети і готові здійснювати її різними способами [9].

Отже, взаємостосунки між дітьми в шкільному класі необхідно розглядати як цілісну систему з її внутрішньою структурою і динамікою розвитку. Тож необхідним є вивчення ставлення кожного члена групи до інших членів групи та навпаки. Не можна обмежуватися аналізом дружніх пар чи об'єднань в класі за інтересами: адже в дружні об'єднання входить невелика кількість учнів класу. Тож необхідним є вивчення стосунків у класі шляхом зіставлення з усім класом як із цілісною і однорідною системою [6].

Розглядаючи взаємодію класного керівника з учнівським колективом середньої школи, необхідним є звернення до вікових особливостей цих учнів. Основною особливістю цього періоду є те, що учні, переходячи з молодшої в середню школу, переживають адаптацію до нових форм навчально-виховного процесу, особливостей взаємодії з учите-

лем, а особливо з класним керівником. Також в цей час відбувається так звана криза "13 років", яка виникає з появою суперечностей. Це перша вікова нормативна криза, якої уникнути неможливо, адже розвиток особистості передбачає циклічність. Рівняння підлітка на дорослих проявляється в прагненні бути схожим зовні, долучатися до різних сторін їх життя, набути їх особливості, вміння і привілеї, причому перш за все ті, в яких найяскравіше видно риси і переваги дорослих у порівнянні з дітьми. Найбільше кульмінаційних (пікових) виявів фіксується вже в 11 років, а саме на початку навчання в середній школі. В цей час вже спостерігається переважання негативної симптоматики (зухвалість, упертість як неслухняність, дратівливість, негативізм, зарозумілість), яка до 13 років набуває свого апогею. Проте, варто зазначити, що під час кризи присутня і позитивна симптоматика, а саме – гордість за власні досягнення, оптимізм, вміння співпрацювати, вимогливість тощо) [8].

Враховуючи вікові особливості учнів середньої школи відбувається перебудова у системі стосунків з класним керівником, як одним із значущих дорослих. Необхідно пам'ятати, що змістом підліткового віку є перехід від дитинства до дорослості, а отже, і форми взаємодії з учнями цього віку мають модифікуватися. Безперечно, підліток прагне до взаємодії з класним керівником, проте можлива і ситуація конфліктів у їх стосунках. Так, однією з їх причин може бути авторитарна структура управління педагогічним процесом.

На думку А.В. Мудрика, характер взаємовідносин з вчителями і суб'єктивне ставлення до них змінюється протягом підліткового віку. Якщо провідним мотивом взаємин і спілкування молодших підлітків є прагнення отримати підтримку, заохочення вчителя за поведінку чи навчання, то у середньому підлітковому віці виникає прагнення до особистого спілкування з вчителем. З роками підлітків все більше хвилюють особистісні та професійні якості педагога. При цьому, професійні якості педагогів у цілому задовольняють підлітків, а особистісні не завжди. Незадоволеність особистісними якостями вчителів сприймається ними частіше як проблема "справедливості" вчителя. Помітно, що з віком складається ситуація нарощування потреби в особистісному спілкуванні підлітків з педагогами і – неможливість її задовольнити [7].

Як зазначає О. Галян, взаємодія у системі "учитель-учні" може відбуватися за принципом діалогічності чи імперативності. Діалогічність виявляється у визнанні рівності позицій суб'єктів взаємодії, їхній спільності, децентрованості, взаємному сприянні сторін. Імперативності сприяють безліч чинників, зокрема, непродуктивність сформованого стилю діяльності, міра вираження агресивності (як особистісної риси

та мотивованої руйнівної форми поведінки). Безперечно, сучасний учитель має прагнути до діалогічної взаємодії з учнівським колективом, проте не слід забувати, що взаємини не можуть бути абсолютно рівними, адже даються взнаки і вікові відмінності, і неоднаковий життєвий досвід, і асиметричність соціальних ролей [3, с. 43].

Цікавий підхід до розуміння педагогічної взаємодії запропонував І. Вачков, який намагався по-новому усвідомити шкільні реалії і дати їм нове, не досить звичне об'рунтування. Так, був запропонований полісуб'єктний підхід, для розуміння процесів між учителем у учнем. Якщо до класного керівника і до учнівського колективу можна віднести властивості суб'єктності, то їх взаємодія буде полісуб'єктом – цілісним динамічним психологічним утворенням, яке відображає єдність розвитку внутрішніх змістовних реалій суб'єктів, що знаходяться в суб'єкт-суб'єктних стосунках і об'єднані спільною творчою діяльністю [1, с. 22].

К.В. Седих зазначає, що для соціальних систем характерна ієрархічна структура. Проте, коли системи вивчаються в динаміці, вони характеризуються стаціонарними і нестаціонарними процесами; останні бувають прогресуючими (що розвиваються) і регресуючими (що деградують) [10].

Виходячи з того, що вибрані нами системи (учитель і учні) належать до відповідної ієрархічної структури, впливає можливість вивчення їх, з одного боку, як певної цілісності, що взаємодіють із системами оточення, а з іншого – на основі встановлення структури, взаємодії та взаємозв'язків її підсистем.

Виходячи з дослідження К.В. Седих, взаємодія учителя з учнями класу побудована за 4 основними типами: лідерськи опосередковане, пряме, альянсно-коаліційне, економічно-опосередковане. А стосунки учнів з учителями і класом побудовані складніше, виділені вісім типів конфігурацій, крім 4 типів, що тотожні з учительськими, виділені: "павутиння", симбіотично-конфліктні, дистанційовано-конфліктні, "сонечко" [11, с. 16].

Використовуючи полісуб'єктний підхід типології стосунків між учителем учнями, І. Вачков, пропонує виділяти два типи внутрішніх базових стосунків. Перший тип – "від учнів", який налічує три вектори стосунків – діадні суб'єктсуб'єктні стосунки (Я, як суб'єкт – учитель), полісуб'єктсуб'єктні стосунки (Я, як частина класу – учитель), полісуб'єкт-полісуб'єктні стосунки (Я, як частина усієї спільності "учитель-учні" Вони). Другий тип – "від учителя", який налічує три вектори стосунків – діадні суб'єкт-суб'єктні стосунки (Я, як суб'єкт – учні), суб'єкт-полісуб'єктні (Я, як представник професійної спільноти – учні), і полісуб'єкт-полісуб'єктні (Я, як частина усієї спільності "учитель-учні" Вони) [1].

Необхідно наголосити, що при подальшому розгляді взаємодії у системі стосунків "класний керівник – учнівський колектив" необхідно акцентувати увагу не лише на їх взаємодію безпосередньо в спілкуванні, але і зважати на особливості підсистем, які можуть утворюватися всередині цієї системи, і на більші системи, до яких вона входить, зокрема системи "школа", "освітня система" тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, розглянувши педагогічну взаємодію класного керівника з учнівським колективом середньої школи, виявлено, що такі стосунки можна розглядати як взаємодію двох систем, які є соціоцентричними, такими, що розвиваються і впливають одна на одну, і одночасно є частинами більш складних систем. Зробивши теоретичний аналіз психологічної літератури, виявлено, що термін педагогічна взаємодія походить з психологічного аналізу педагогічного спілкування і розвитку педагогічної психології як такої. Тож педагогічна взаємодія безпосередньо пов'язана з педагогічним спілкуванням і розкриває аспект своєрідного поєднання діяльності педагога і учнів. При дослідженні взаємодії з учнівським колективом середньої школи слід брати до уваги вікові особливості цих учнів, які істотно впливають на їх життя. Основними типами взаємодії у системі "учитель-учні" є лідерські опосередкований, прямий, альянсно-коаліційний, економічно-опосередкований. Отже, взаємодія класного керівника і учнівського колективу – цілісна соціально-психологічна система, яка складається з єдності перцептивного, комунікативного та інтерактивного компонентів, які взаємообумовлюють один одного.

Список використаних джерел

1. Вачков И. Типология отношений "учитель-ученик" / Иван Вачков // Відкритий урок. – 2005. – №7-8. – С. 21-24.
2. Велитченко Л.К. Психологічні основи педагогічної взаємодії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна і вікова психологія" / Леонід Кирилович Велитченко. – К., 2006. – 51 с.
3. Галян О. Психологічна готовність учителя до діалогічної взаємодії / Олена Галян, Ігор Галян // Соціальний педагог. – 2009. – №11. – С. 40-49.
4. Кан-Калик В.А. Основы профессионально-педагогического общения / Виктор Абрамович Как-Калик: – Грозный : Чечено-Ингушский государственный университет им. Л.Н. Толстого, 1979. – 138 с.
5. Киричук О.В. Діалог у контексті педагогічної взаємодії / О.В. Киричук // Діалогічна взаємодія у навчально-виховному процесі за-

гальноосвітньої школи: Книга для вчителя / за ред. В.В. Андрієвської, Г.О. Балла, А.Г. Волинця та ін. – К. : ІЗМН, 1997. – 301 с.

6. Коломинский Я.Л. Психология педагогического взаимодействия / Яков Львович Коломинский. – СПб. : Речь, 2007. – 240 с.

7. Мудрик А.В. Самые трудные годы / Анатолий Викторович Мудрик. – М. : Знание, 1992. – 230 с.

8. Поліщук В.М. Криза 13 років як перехідний період від молодшого шкільного до підліткового віку / В.М. Поліщук // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – №4. – С. 10-14.

9. Петровский А.В. Коллектив, общение и развитие личности // Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии / А.В. Петровский / под. ред. И.И. Ильясова, В.Я. Ляудис. – М. : Просвещение, 1981. – 423 с.

10. Седих К. В. Психологія взаємодії систем: "сім'я і освітні інституції" : монографія / Кіра Валеріївна Седих. – Полтава : Довкілля, 2008. – 260 с.

11. Седих К.В. Психологія взаємодії сім'ї з освітніми соціальними інституціями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна і вікова психологія" / Кіра Валеріївна Седих. – К., 2012. – 35 с.

12. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посіб. / Валентина Анатоліївна Семиченко. – К. : Вища школа, 2004. – 335 с.

Spisok vikoristanix dzherel

1. Vachkov I. Tipologija otnoshenij "uchitel'-uchenik" / Ivan Vachkov // Vidkritij urok. – 2005. – №7-8. – S. 21-24.

2. Velitchenko L.K. Psihologichni osnovi pedagogichnoji vzajemodiji : avtoref. dis. na zdobuttja nauk. stupenja doktora psih. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna i vikova psihologija" / Leonid Kirilovich Velitchenko. – К., 2006. – 51 s.

3. Galjan O. Psihologichna gotovnist' uchitelja do dialogichnoji vzaemodiji / Olena Galjan, Igor Galjan // Social'nij pedagog. – 2009. – №11. – S. 40-49.

4. Kan-Kalik V.A. Osnovy professional'no-pedagogicheskogo obshhenija / Viktor Abramovich Kak-Kalik: – Groznyj : Checheno-Ingushskij gosudarstvennyj universitet im. L.N. Tolstogo, 1979. – 138 s.

5. Kirichuk O.V. Dialog u konteksti pedagogichnoji vzajemodiji / O.V. Kirichuk // Dialogichna vzajemodija u navchal'no-vihovnomu procesi zagal'noosvitn'oi shkoli: Kniga dlja vchitelja / za red. V.V. Andrijevs'koji, G.O. Balla, A.G. Volincja ta in. – К. : IZMN, 1997. – 301 s.

6. Kolominskij Ja.L. Psihologija pedagogičeskogo vzaimodejstvija / Jakov L'vovich Kolominskij. – SPb. : Rech', 2007. – 240 s.

7. Mudrik A.V. Samye trudnye gody / Anatolij Viktorovich Mudrik. – M. : Znanie, 1992. – 230 s.

8. Polishhuk V.M. Kriza 13 rokov jak perehidnij period vid molodshogo shkil'nogo do pidlitkovogo viku / V.M. Polishhuk // Praktichna psihologija ta social'na robota. – 2011. – №4. – S. 10-14.

9. Petrovskij A.V. Kollektiv, obshhenie i razvitie lichnosti // Hrestomatija po vozrastnoj i pedagogičeskoj psihologii / A.V. Petrovskij / pod. red. I.I. Il'jasova, V.Ja. Ljaudis. – M. : Prosveshhenie, 1981. – 423 s.

10. Sedih K. V. Psihologija vzaemodiji sistem: "sim'ja i osvritni instituciji" : monografija / Kira Valerijivna Sedih. – Poltava : Dovkillja, 2008. – 260 s.

11. Sedih K.V. Psihologija vzajemodije sim'ji z osvritnimi social'nimi institucijami : avtoref. dis. na zdobuttja nauk. stupenja doktora psih. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogična i vikova psihologija" / Kira Valerijivna Sedih. – K., 2012. – 35 s.

12. Semichenko V.A. Psihologija pedagogičnoï dij'alnosti : navch. posib. / Valentina Anatolijivna Semichenko. – K. : Vishha shkola, 2004. – 335 s.

Khomenko Y. Psychological characteristics of pedagogical cooperation in the system of relations "class teacher – student collective of middle school. *The problem of co-operation of class leader with student's collective is one of actual in modern education, in the conditions of humanizing and democratization of all spheres our life. The interest in the problem due to the fact that the form of pedagogical co-operation are modified.. Particular importance is the interaction of the class teacher of high school students, because their age is adolescence, and therefore – complex and contradictory. Today, teenager behavior depends on many new, unstudied external factors that are important drivers for the development of their personality and learning activities in general.*

It is known that the co-operation of the class teacher with student group was seen mainly in the framework of subject-centered approach. So, features of co-operation class teacher and student group considered as the interaction in the system "teacher-student", preferably at the level of interpersonal communication. Modern researchers also are studying the co-operation of the class teacher with high school student group. L.K. Velytchenko explores the psychological basis of pedagogical interaction. M.V. Kaminska dealing with the problem of joint activity of the teacher and students in the theory of learning activities in the practice of developmental education. Z.Y. Kovalchuk engaged in interpersonal interaction of high school students with teacher. I. Vachkov examines the typology of relationship "teacher-student" through the concept polisubjects[1,2,5].

However, in previous studies essentially ignored the concept of integrity and unity of these components within a system. Our purpose is to examine the co-operation of "class teacher – students of middle school" within the systems approach, where the

main links of consideration is not "teacher" and "student" but "class teacher" and "student collective" who are united in one system interaction "class teacher – student collective". Thus, on the basis of theoretical analysis, we have examined the features of pedagogical co-operation itself, especially the co-operation of class teacher and student group as a necessary system of educational space. And also analyzes the types and forms of co-operation in the system of relations "class teacher – student high school collective". It is necessary to say that our research is based on the features of modern students individually and student group as a whole.

Key words: co-operation, pedagogical co-operation, system, students of middle school, student's collective.

Отримано: 3.07.2014 р.

УДК 347.61:316.48

Чанцева-Коваленко О.М.

КОРЕКЦІЙНА ПРОГРАМА ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ПОКАЗНИКІВ БАТЬКІВСЬКОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДИТИНИ

Чанцева-Коваленко О.М. Корекційна програма для покращення показників батьківського ставлення до дитини. У статті представлено сутність та завдання психологічної корекції, результати практичного аналізу програми для покращення показників батьківського ставлення до дитини. Досліджено поняття батьківського ставлення. Розглянуто причини порушення взаємовідносин батьків з дитиною. Визначено особливості основних мотиваційних орієнтацій у батьків. Визначено основні складові ставлення батьків до дитини. Розглянуто характеристики, що визначають техніку "програвання ролей один одного". Проаналізовано ефективність обраного корекційного комплексу занять.

Ключові слова: сім'я, психокорекція, психодіагностика, психотравмуючі проблеми, поведінкові порушення, сімейне виховання, батьківські мотиваційні орієнтації, страхи, тривожність, нервозність, особистісна структура дитини, сімейні взаємовідносини.

Чанцева-Коваленко А.Н. Коррекционная программа для улучшения показателей родительского отношения к ребенку. В статье представлены сущность и задачи психологической коррекции, результаты практической программы для улучшения показателей родительского отношения к ребенку. Исследовано понятие родительского отношения. Рассмотрены причины нарушения взаимоотношений родителей с детьми. Определены особенности основных мотивационных ориентаций у родителей. Определены основные составляющие отношения родителей к ребенку. Рассмотрены характеристики, определяющие технику "проигрывание ролей друг друга". Проанализирована эффективность выбранного коррекционного комплекса занятий.

Ключевые слова: семья, психокоррекция, психодиагностика, психотравмирующие проблемы, поведенческие нарушения, семейное воспитание,